

Déri Balázs

„Szép harmóniák, új dallamok”

Az új *Baptista gyülekezeti énekeskönyv* — XII.

A mintául vett amerikai és angol baptista énekeskönyvek

Déri Balázs (Budapest) zenetudós, klasszika-filológus, középorkutató, az ELTE BTK Latin Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára.

Korábban már többször is utaltam arra, hogy az új baptista gyülekezeti énekeskönyv szerkesztői az 1960-as énekeskönyv igen körültekintően —elsősorban ad notam-szövegek kihagyásával— megrostált anyagából kiesett tételek helyére, mai angol-amerikai baptista énekeskönyvekre hivatkozva,¹ többnyire angol, éspedig nagyobb részét XIX. századi anglikán szerzőktől származó dallamokat emeltek be a gyűjteménybe,² általában egy szöveggel, ritkábban kettővel. Az említett rostálás mellett mindenekelőtt ebben ragadható meg a szerkesztés elvszerűsége.

Szólni kell végre a hivatkozott angol-amerikai énekeskönyvekhez való viszonyról is. Az új könyv *Előszavában az Énekeskönyv-bizottság* elvei így fogalmazódnak meg: „Három fő forrása van az énekeskönyvnek: a *Glaubensstimme* (A hit hangjaiból megtartott énekeken keresztül); az amerikai *Baptist Hymnal* és az angol *Baptist Praise* énekeskönyvek. A nemzetközileg használt baptista énekanyaggal való kapcsolatot kívántuk erősíteni ilyen módon. Az új énekek jelentős részét a *Baptist Praise*-ből vettük, az angol énekek többsége stílusában a német korálok és a romantikus hangvételű amerikai énekek közé sorolható be.” Megszorításokkal ugyan, de helyeselhető elvek — véletlen (?) filológiai (?) pontatlanságokkal. Világos a váltás az 1960-as reforménekeskönyvhöz képest: akkor nyitottak a szárazföldi protestáns főáram (ez a nemzetközi vallástudományban használt *mainstream* szakszó megfelelője) és az egyetemes (beleértve a katolikus) magyar népénekanyag felé, s ezt a gyermekénekeskönyv, noha vitathatóan, megerősítette népi énekanyagával, a rátett szövegekkel megkeresztelt népdalok sokaságával — most bezárkóznak az evanglikál éneklésbe a baptista (vagy annak tartott, mert a „nemzetközi baptista” énekanyagba fölvelt) tételekkel. Amúgy az ez évben alapítása 400. évfordulójára emlékező újkori baptizmus — amely csak nagyon vékony történeti szálon kötődik az anabaptizmushoz,³ még Amerikában sem nagyon érintkeznek a baptista és a földrajzilag is elkülönülő anabaptista közösségek:⁴ a mennoniták egyes irányzatai s a hozzájuk

¹ Előszó, [7.]

² MEZ XIII (2005/2006) 247; XV (2007/2008) 465.

³ John Smyth (c. 1570–1612), aki az Amsterdamba menekült angol „dissenter” gyülekezetével együtt 1609-ben újrakeresztelkedett, rövid élete végén a mennonita nézetekhez közeledett.

⁴ Rendkívül alapos, megbízható és könnyen elérhető forrás a világhálón is: *Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia Online (GAMEO)*: <http://www.gameo.org/encyclopedia/contents/>.

közel álló, folklorisztikusan konzervatív „amish-ok” — nem valami jellegzetes énekanyaggal határozza meg önmagát. Egyetlen ilyen értelemben termékeny időszakában, a XIX. századi ébredési énekek dömpingjekor a baptista W. B. Bradbury, W. H. Doane, R. Lowry, G. C. Stebbins és mások stílusa nem különbözött a metodista Ph. P. Bliss, I. D. Sankey vagy a presbiteriánus G. F. Root dalaiétól. A szövegeket pedig leginkább a metodista Crosby Fanny (Fr. J. Crosby) ontotta. Még a jellegzetes baptista keresztelési gyakorlat sem ihletett sok sajátos verset (egyébként Amerikában sok jelentős felekezet gyakorolja a víz alá merítéssel végzett, ún. „hitvalló keresztség”-et: pl. a Disciples of Christ, az adventisták, pünkösdiék éppúgy, mint a mormonok). Nálunk amíg a protestáns belmissziói mozgalom tűzte zászlajára az amerikai evangelikál éneklést, a német baptista *Glaubensstimme* a kontinentális, kései pietista és a valóban baptista (pl. J. Köbner-) énekek révén ténylegesen közvetített valamiféle önazonosságot formáló és jelző stílust. Az angol-amerikai énekeskönyvek azonban, legyenek bár baptista kiadásúak, csak alig érzékelhető árnyalatokban különböznek más evangelikál vagy éppen a főáramba tartozó egyházakéitól. (A közeg hatása is érzékelhető: az angol könyvek, majd látjuk, sokkal „anglikánabbak”, mint az amerikai baptistákéi.) A pontos, őszinte megfogalmazás tehát fontosabb az „evangelikál énekanyaggal való kapcsolat” lenne.

Több mint filológiai pontatlanság az, hogy az idézett előszórészletben úgy hivatkoznak az angol-amerikai énekeskönyvekre, mintha így azonosíthatók lennének. Először is: melyik kiadásokról van szó? Mert azokból számos van!

Ami az eredetileg az USA délkeleti államai erősen konzervatív, fehér baptistáit tömörítő (de ma már területileg jóval kiterjedtebb) Déli Baptista Szövetség (Southern Baptist Convention), Amerika egyik legnagyobb (2005-ben 16 millió felnőtt tagot számláló, bár egy 1979-ben bekövetkezett nagy belső válság utóhatásai miatt az utóbbi időben létszámában stagnáló) vallási közösségének mérvadó énekeskönyveit illeti, az utóbbi bő félévszázadban négyszer: 1956-ban, 1975-ben, 1991-ben és 2008-ban jelentek meg a *Baptist Hymnal* átdolgozott kiadásai (Convention Press, Nashville, Tennessee). Előzményének az 1940-es, kiadójáról *The Broadman Hymnal*-nak nevezett könyv tekinthető,⁵ mely az első általánosan elterjedt déli baptista gyülekezeti énekeskönyv volt, de még ez sem kötelező használatú, mint ahogy utódai sem, mivel a kongregacionalista egyházszervezet független gyülekezetei maguk választják ki énekeiket, énekgyűjteményeiket. Az énekhasználatukat tekintve, úgy tűnik, korántsem minden ponton konzervatív gyülekezetek igényeivel s a kortárs „dinamikus” énekterméssel szokták a szerkesztők igazolni a 19, majd 16 és 17 év után bekövetkezett igen erős, bár részben „visszarendeződésekkel” kísért változtatásokat. Idézek a nekem —mindent összevetve— leginkább átgondoltnak tűnő 1975-ös könyv előszavából:⁶

⁵ *Baptist Hymnal* (1975 edition). Introduction, viii.

⁶ *Baptist Hymnal* (1975 edition). Preface, v. (Az előszót Grady C. Cothen, a Déli Baptista Szövetség Vasárnapi Iskolai Bizottságának elnöke jegyzi.)

„A hatvanas-hetvenes évek dinamikus napjaiban a keresztény zene folyamába sok új folyócska torkollott bele. Biblikus szövegű, fülbemászó folk-dallamok hangjai csatlakoztak a hagyományos énekek felséges nagyságához. Új, ritmikus hangok erős lökései állnak szemben a megszokott gospel-énekekkel, új dimenziókat adva a hithirdetésnek.

A kortárs istentisztelet vezérgondolata Krisztus művének és szeretetének ünneplése. A régi iránti nosztalgia miatt került ismét az érdeklődés homlokterébe egy korábbi nemzedék sok gyülekezeti és gospeléneke (hymns and gospel songs). A gyülekezeteink istentiszteletében használt zene sokkal szélesebb skálájú lett. Itt van az éneklés új korszaka, egy olyan időben, amely a részvételt hangsúlyozza. Micsoda idő egy új énekeskönyvnek!

E gyűjtemény a zenetudomány és a himnológia páratlan gazdagságának idején jelenik meg. A gyülekezeteinkben használt és előadott zene a mi történetünk során bizonyosan soha nem volt ennyire változatos. Világos az igény egy olyan új gyűjteményre, amely fiatalok és érettebbek, zenészek és zeneileg képzetlenek sokféle igényéről gondoskodik, s mindazok különböző ízlésének megfelel, akik gyülekezeteinkben szolgálnak. ...”

Ne feledjük, e szavak kulturális és „zenetörténeti” háttere a 60-as és 70-es évek, a beat- és rocknemzedék gyökeres viselkedés- és életmódváltása, amely a műveltségi elsődlegességeket is alaposan átrendezte. Amivel hajdan a XIX. századi „bredési énekek” világiasságát indokolták, az elbukott, a műveletlen ember megközelítése volt. Ez még (amerikai összefüggésben) talán tűrhető szempontnak tartható. Most azonban a gyülekezet nemzedéki és műveltségi rétegei ízlésigényeinek kiszolgálása lett a fő szempont, s megtévesztő (vagy legalábbis megtévedt) módon az indoklás „a krisztusi mű és szeretet” tevékeny részvétellel való ünneplése.

Ha a tipográfiát, himnológiai adatokat, indexeket tekintve kiváló minőségű könyvet szemügyre vesszük, világos, hogy az elveket meg is valósították ebben a „reforménekeskönyvben”. (Úgy sejttem, a magyar szerkesztők kezében még a *Baptista gyülekezeti énekeskönyv* munkálataikor sem az 1991-es, hanem ez volt — ók fél évszázada, valójában, megelőzték az amerikai déli baptistákat!) Fontosságának megfelelően is kell foglalkoznunk vele, mert másfél évtizedig akkor már 12–14 millió, valóban vallásgyakorló, rendszeres templomjáró gyülekezeti tag (köztük Jimmy Carter, 1977 és 1981 közt az Államok elnöke, akkor még déli baptista) és mintegy feleannyi, egyháztagnak még nem számító keresztetlen gyermek és fiatal vagy látogató használta! (Van még egy fontos értéke, s erre még az angol könyv kapcsán visszatérünk: tartalmaz egy mintegy 130, rövidebb-hosszabb, tematikusan összeválogatott tételből álló, Magyarországon eddig tudomásom szerint nem ismertetett függelék: „Szentírási részletek egyéni, unisono, rezponzorikus vagy antifonális olvasásra” (Scriptures for Individual, Unison, Responsive, or Antiphonal Reading)!

Az új vagy régi-új énekkészletnek először is helyet kellett készíteni, ráadásul józan tételszámú, az előzőnél karcsúbb könyvet szerkesztettek (nem úgy a későbbiek). Hogy később nem túl sok dallamot-szöveget kellett visszavenni (pl. a főntebb őszintén bevallott nosztalgia miatt), mutatja, hogy megalapozott volt a válogatás, melynek során fölmérésekre is támaszkodtak.⁷ Az 1956-os kiadás 553 énekéből 253, tehát mintegy 46% maradt ki a '75-ös könyv megszerkesztésekor. A kihagyottak két nagyobb csoportja: kb. 30 olyan szöveg vészett, amelyeket ad notam énekeltek — igaz, a 75-ös könyvben hasonló számú újabb szövegeket adtak általában ugyanezen dallamokhoz —, és 35–40, általában a botrányig menően világias, XIX–XX. századi ébredési éneket hagytak ki (dallamostul-szövegestül) — többször pontosan azokat, melyeket itthon a '60-as kiadás szerkesztésekor. Ez már itt és ott is sok volt...

Az 1956-ból megmaradt anyag az 1975-ös, 512 tételes könyv 56%-át tette ki. Az új készlet tehát több mint kétötödnyi lett. A szerkesztők a következő forrásokat jelölték meg a pótlásra:

- 1) régebbi hagyományok énekeit (*music of older traditions*), nyilván a ze-neileg fönt jelzett igényesek kedvéért (s úgy tűnik, leginkább az anglikán-episzkopális tradícióból, ill. annak közvetítésével);
- 2) a könyvet megelőző évtizedek énekeit (nyilván itt az egyházasnak szánt, nehezen megfogható stílusra gondolnak);
- 3) a „modern” gospel-énekeket, köztük olyanokat, amelyek a könyvben jelentek meg először (nem is egy éneknél szerepel az 1974-es copyright).

Ami a „régi hagyományokat” illeti: egy gregorianoid⁸ és egy XIII. századi gregoriánnak tartott himnusz-dallam⁹ képviselte volna a középkort. Az előbbi már 1991-ben kimaradt, a második csak 2008-ban. Vajon már kottaképileg is oly annyira idegen dallamokat hogyan gondoltak magukban meghonosíthatni?

⁷ *Baptist Hymnal* (1975 edition). Introduction, viii.

⁸ BH1975/257: az *Ubi caritas et amor* CM-re átszabott parafrázisának (*Where charity and love prevail*, „Latin Hymn, 9th Century, paraphrased, Omer Westendorf”) dallamát Paul Benoit 1959-ben a *Veni Redemptor gentium* leginkább ismert himnusz-dallamából alakította ki: a páratlan sorok egy melizma híján a szokott dallamot hozzák, a páros sorok hatszótagosak. Az orgonakíséret és a notáció is megerősíti a gregoriánszerű érzést. — Bár középkori eredetű, az *In dulci iubilo* (angol dal-lamneve is ez) ma nemzetközileg ismert formájában inkább korálnak vagy általánosan elterjedt XVI–XVII. századi éneknek tekintendő. A BH1975/90 anglokatolikus fordítása (*Good Christian men, rejoice*, J. M. Neale) nem utal a latin-német (stb.) makaróni-énekre. — A nemzetközivé vált *Veni, veni, Emmanuel* (angol dallamneve: „Veni Emmanuel”; *O come, o come, Emmanuel*) még kevésbé gregorián (még gregorianoid utánérzésnek sem mondható) (BH1975/78: „adopted from Plain-song by Thomas Helmore, 1854”), ld. DOBSZAY: *A magyar népének* I. 477. sz..

⁹ Az *Of the Father's Love Begotten* (BH1975/62) az előbbit is átültető anglokatolikus Neale (1851) és Henry W. Baker (1859) szép, formahű fordítása Prudentius *Corde natus ex Parentis* himnuszából. A „Divinum Mysterium” dallamot az előbbi „hymnusz”-dallamhoz hasonló kíséret és notáció is gregoriánosnak mutatja, ugyanakkor anglikán énekeskönyvek (NEH33) e *tune* 3/4-es változatát közlik „Piae Cantiones Theoderici Petri Nylandensis 1582” forrásmegjelöléssel.

A már korábban fölvetett féltucatnyi német korál¹⁰ egyikét¹¹ kihagyták, melléjük mintegy kétannyi német evangélikus korált társítottak.¹² Az újak közül csak kettő¹³ (!) élte túl a következő kiadás válogatási munkálatait, de a legújabb könyvbe már azok sem kerültek bele, majd az 1991-es könyvben két, eddig sikeresnek látszó újabb próbálkozást látunk,¹⁴ a legújabban pedig egyet — kedveset, de amelyen még most is átüt a világi eredet.¹⁵ Bevettek az addigi

¹⁰ A *tune*-ből felismerhető német kezdőszavakat nem adom meg: „Ein' feste Burg” (M. Luther — *A mighty fortress is our God*); „Lobe den Herren” (Stralsund Gesangbuch 1665—J. Neander 1680: *Praise to the Lord, the Almighty*); „Nun danket” (J. Crüger 1647—M. Rinckart 1636); „St. Theodulph” (M. Teschner 1615 — az ismert német *Valet will ich dir geben* szöveg helyett az anglikán és metodista énekeskönyvekben általános *All glory, laud, and honor* verssel, mely J. M. Neale átköltése Orléans-i Theodulf *Gloria laus et honor* körmeneti himnuszából). A „Passion Chorale” (H. L. Hassler 1601—P. Gebhardt: *O Haupt voll Blut und Wunden/O sacred head, now wounded*) abban sajátos, hogy nem az énekeskönyvben egyébként szokott módon egyszerű orgonakíséretet adnak (bár mindenekelőtt eleve kórusra szánt ébredési énekek esetén sokszor találunk kórusletétet), hanem egy, J. S. Bach Máté-passióbeli harmonizációjából összerakott letétet; ez található más felekezetek angol-amerikai énekeskönyveiben is.

¹¹ Szintén Bach-émlék lehetett (a János-passióból) az „Eisenach” dallam (J. H. Schein 1628, németül a *Mach's mit mir Gott, nach deiner Güte* szöveggel) angol LM szöveggel.

¹² „Arnsberg” (J. Neander 1680—G. Tersteegen 1729: *Gott ist gegenwärtig/God himself is with us*); „Darmstadt” (A. Fritsch 1679/Bach harm.—*O Gott, du frommer Gott*, J. Heermann 1630, stb. helyett angol vers), „Gelobt sei Gott” (M. Vulpius 1609 — a cseh testvér M. Weisse szövege helyett XX. sz. anglikán), „Gott sei Dank” (a pietista Freylinghausen-énekeskönyvből 1704—J. F. Bahnmaier: *Walte fürder, nah und fern/Spread, o spread the mighty word*), „Gräfenberg” (J. Crüger 1653—P. Gerhardt, *Nun danket all und bringet Ehr* helyett XIX. sz. angol), „Hayn” (Herrnhuter Choralbuch 1735—H. L. von Hayn 1778: *Weil ich Jesu Schäflein bin/Jesus Makes My Heart Rejoice*, Frederick William Foster, későbbi angol morva püspök fordítása), „Herr Jesu Christ” (Cantionale Germanicum 1628—II. Vilmos szász-weimari (?) herceg verse helyett XVII. sz. angol), „König” (J. B. König 1738—J. Mentzer, *O daß ich tausend Zungen hätte* helyett XX. sz. angol), „Nicolaus” (N. Hermann 1554—uó, *Lobt Gott, ihr Christen* verse helyett XVII. sz. angol), „Seelenbräutigam” (A. Drese 1698—N. L. von Zinzendorf: *Jesu, geh voran/Jesus, still lead on*).

¹³ „Neumark” (G. Neumark 1657—uó: *Wer nur den lieben Gott läßt walten/If you will only let God guide you*) és „Mit Freuden zart” (cseh testvérek énekeskönyve, 1566—J. J. Schütz: *Sei Lob und Ehr dem höchsten Gut/Sing praise to God who reigns above*). A XVII. századi *O Gott Vater, wir loben dich* szövege (Leenaardt Clock 1625) már az 1991-es könyvbe sem került bele, pedig ez volt az egyetlen, melyet a híres svájci anabaptista énekeskönyvből, az Amish-ek által azóta is folyamatosan használt *Ausbund*-ból (Old Order Amish Mennonite Church, 1742, Germantown, Penn., 131. szám) fordítottak (Ernest Payne 1956: *Our Father God, thy name we praise*). Ezt az éneket ('s Lobg'sang) énekelik az Amish-ek minden istentisztelet elején a szokott rendkívül lassú tempóban (*langsame Weis*), solo-tutti váltakozással, vö. George Pullen JACKSON: „The Strange Music of the Old Order Amish”, *The Musical Quarterly* XXXI (1945) 275–288; Bruno NETTL: „The Hymns of the Amish: An Example of Marginal Survival”, *The Journal of American Folklore* LXX (1957) No. 278 (Oct.–Dec.) 323–328; kottája, mely nyilvánvalóan nem adja vissza az eredeti éneklésmódot, megtalálható: J. William FREY: „Amish Hymns as Folk Music”, in George Gershon KORSON (ed.): *Pennsylvania Songs and Legends*. Univ. of Pennsylvania Press, Philadelphia 1949. 143–144. (az egész tanulmány: 129–162.)

¹⁴ „Ermuntre dich mein schwacher” (J. Schop 1641; J. Rist verséből, de tkp. Bach Karácsonyi oratóriumából: *Brich an, o schönes Morgenlicht/Break forth, o beauteous heavenly light*), „Es ist ein Ros” (késő középkori/M. Praetorius 1609—1–2. str. előreformációs: *Lo, how a rose e'er blooming*). Nem egyértelműen örülök a karácsonyi énekszaportaltnak (ld. K.-H. Bieritz írását e lapszámban, 140.).

¹⁵ „Wie lieblich ist der Maien” (J. Steurlein/Nürnberg 1581— új angol szöveggel „induló” lett).

egy állandó ének mellé¹⁶ még egy, eredetileg genfi zsoldárt (Mint a szép híves patakra),¹⁷ az sem került be a következőbe. Néhány régi (XVI–XVIII. századi) angol ének¹⁸ (melyek pedig részben az angol s most már a magyar baptista gyülekezetekkel közös anyag lennének) és a XIX. századi angliai (leginkább anglikán) józanabb énekköltés darabjai¹⁹ általában ugyanúgy nem tudtak meggyökerezni, mint Amerikában tradicionálisnak, folknak számító dallamok.²⁰ Néhány ébredési ének²¹ —kár!—megéledt. Nosztalgia?

Az amerikai baptista énekeskönyvi anyag átlagát meghaladó színvonalú tételek tehát nem tudtak szervülni a bevetekhez. Bár helyismeret nélkül, de elméleti megfontolások alapján lehet sejteni az okok egy részét. Az a meglepő, hogy még a bájosan régies amerikai dallamok (már ami Amerikában régi lehet) sem éltek meg többet egy könyvnel. Az általában '60-as években rájuk írt szövegek nem illettek hozzájuk? „Átjöttek” rajtuk más, régebbi szövegek?

Ahogy sajnálni lehet a felsoroltak sorsát, úgy meg lehetett jósolni a jóval számosabban fölvetett „modernnek” jövőjét is, csak nem sajnáljuk a bekövetkeztét. A baj az, hogy nem mind merült feledésbe a megúnás vagy meg nem szokás után. Volt köztük ilyen is, olyan is; ezek az új „alkotások” általában még nem durván könnyűzenei jellegűek, de némelyik bonyolult ritmikája egyértelműen szórakoztatózenei eredetű. Többre a nyakatekertség vagy valamiféle egyházas modernség vágya volt jellemző. Még a zenénél is fontosabbnak tarthatták, vélem, a „kánaáni” nyelvezet szövegbeli megújítását: nemcsak az

¹⁶ A 134. genfi zsoldár korán lett angol zsoldárdallam; angol neve: „Old 100th”. 1975-ben eredeti ritmusalakjában megpróbálták meghonosítani (BH1975/7) egystrófás doxológiaként (*Praise God, from whom all blessings flow*), de csak az ugyanilyen szerepű, kiegyenlített ritmusú dallam volt és maradt mind a négy könyvben elfogadott, akár csak William Kethe 1561-es 100. zsoldárt-költése (*All people that on earth do dwell*). Lám, nem olyan nagy baj az az itthon annyit kárhozottott egyenletes ritmus!

¹⁷ „Psalm 42”: a genfi zsoldár német evangélikus szövegeinek egyike (vö. Bach BWV 30) J. Olearius verse (1671): *Tröstet, tröstet, meine Lieben/Comfort, comfort ye my people*; a mélyen biblikus korál (ézsaiási parafrázis!) a '75-ös könyv mindössze három adventi énekének egyike volt.

¹⁸ „Tallis'canon” (c. 1560), két különböző szöveggel próbálkoztak '75-ben és '91-ben; „Tallis' Ordinal” (c. 1561), '56-ban, '75-ben és '91-ben három különböző CM-szöveggel. Aztán kimaradt. A következők mind csak a '75-ös könyvben találhatók: „Winchester old” (1592); „Song 13” (O. Gibbons 1623); „Irish” (1749); „Harts” (1769), a németből fordított *Thank the Lord with joyful heart* szöveggel, a magyar baptisták viszont kedvelik (BGy8 is); „Monkland” (J. Antes amerikai morva, c. 1790) Milton *Let us with a gladsome mind* szövegével; „Richmond” (1792).

¹⁹ Mind csak a '75-ös könyvben: „All for Jesus” (1887), a névadó szöveggel; „Nativity” (1885) *Come, let us join our cheerful songs*; „Lauda anima (Goss)” (1869); „St Crispin” (1863).

²⁰ Az 1844-es *Sacred Harp* (egy jellegzetes amerikai gyülekezeti többszólamú éneklésmód könyve) több darabját igyekeztek feltámasztani: a „Beach spring” két szöveggel tűnt föl '75-ben, az egyik tovább él, és mellette '91-től még kettő; az „All is well” '75-ben és 2008-ban más-más szöveggel párosul; a „Warrenton” (Sacred Harp 1844) '75-től folyamatosan megmaradt. A „Wedlock” (folk), a „Salvation” (Kentucky Harmony 1825) két szöveggel, a „Liberty” (folk), a „Kedron (Pilsbury)” (United States Sacred harmony 1799) s a „Morning song” (1813) csak a '75-ös könyvben található. A „Land of rest” (igazi amerikai folk-dal) egy szövege még '91-ben is megmaradt, sőt két újat társítottak hozzá, de utána mind elhaltak.

²¹ Pl. „Ring the bells” (1875), „Whittle” (1893).

új hullámos tömegevangelizátorok leegyszerűsített képei és szinte rituális fordulatai emelkedtek be, hanem szinte mulatságos, csak ennyi idő távlatából is, hogy több versben megjelenik a világyűri fölfedezésének élménye.²² Néhány dal azonban az evangelikál kereszténység slágere lett.²³ Önmagukért beszélnek a hatvanas-hetvenes évek „egyházi” könnyűzenéjének számai: mintegy 50 „számból” (‘zenei sláger’ értelmében) mindössze húsz érte meg 2008-at, talán hét 1991-et, tehát majdnem a fele (köztük öt 1974-es dal) nem érte meg az énekeskönyvbéli nagykorúságot.

Néhány spirituálét, amelyeket Európában is jól ismerünk, megkedveltek.²⁴ Nem volt hiába a szintén déli baptista Martin Luther King halála!

Az 1991-es könyv 626 énektételre testesedett, egyébként más tételek belefoglalásával a szám 666-ra nőtt (volt, akit ez a számozás megakasztott, de úgy látszik, a szerkesztők nem voltak babonásak). Az 1975-ös anyagból kihagytak 160 éneket (több mint 31%), tehát az előző állomáshoz képest a fogyás szám szerint (253–160) és arányában (46–31) is kisebb mértékű volt. Az 1975-ből megmaradt 350 egynehány ének az 1991-es könyv 56%-át alkotta. A 44%-nyi „új” anyag egy része (ha jól számolom, 30 ének, valamivel több mint 4%) csak visszavétel 1956-ból, más része (tehát nem egészen 40%) valóban új, legalábbis annyiban, hogy a négy könyvben ekkor tűnik föl először. Az egész ‘99-es énekeskönyv 145 tétele (23%) itt jelent meg a négy kiadásból először és utoljára, s csak mintegy 16% (közel 90 dal) olyan, hogy 1991-ben vették föl és 17 év múlva is továbbjutott a szűrőn! Úgy vélem, a tisztán új anyag mintegy 60%-ának megmaradása a következő énekeskönyvben önmagában véve jó és rossz aránynak is megítélhető, ám folyamatosan sokmillió példányszámban próbálgatnak ki a gyülekezeteken — azok pénzét és az esőerdőket nem kímélve — egyre erősebben könnyűzenei termékeket, hiszen ama maradék sem mindig legalább szerényen értékes, még amerikai szinten sem. Arról ne is beszéljünk, hogy esetleg az énekszerzők anyagi érdekeiről is szó lehet: a copyright Amerikában nagyon komolyan vett jogi eszköz a szerzők és örökösök megélhetésének biztosítására. Meg lehet belőle élni: az Államok nagy és vallásos ország.

²² BH1975/20 1. str.: „God of earth and outer space...”; 513: *My God is there, controlling*, 1. str.: „We search the starlit Milky Way...”

²³ A „His name is wonderful” a „Meir” dallammal (1959) először BH1975/71; Magyarországon korábban a „Neve csodálatos” szöveggel terjedt el, majd 1984-ben egy prozodizáló fordítás („Oly szép az ő neve”) készült az ÉU138 számára, s véletlenül ugyanezzel a számmal lett „hivatalos” gyülekezeti énekké (BGy138) — nem éppen a fordító (a mostani recenzens) tisztességére... Más forrásból hasonlóan emblematicussá váltak: „O store Gud=How great Thou art” — a svéd népi nék tartott melódiáról és a hozzá kapcsolódó szövegről ld. később a BGy12 kapcsán. Az „Ada” (1967) a színvonalasabb „revival song”-ok stílusában íródott (BGy254); az „Alleluia” (nálunk szentimentális refrénnel terjedt el) a ritmikai neo-primitív példája; ez és társai gatlás nélkül együtt tudnak élni a jazzből és hasonlókból ismert bonyolult ritmusokkal — más dalokban.

²⁴ A meggyökerezettek kezdősorai: *Go, tell it on the mountain; I want to be a Christian; I've got peace like a river; Let us break bread together; There is a balm in Gilead; Were you there*. Csak a '75-ösben volt meg: *By and by; New born again; Somebody's knocking at your door*. 2008-ra halt ki: *We are climbing Jacob's ladder*.

Az 1991-es könyv jobban eltalálhatta a fogyasztók ízlését vagy talán lelassult a cserélgetés igénye? Mindenesetre az anyag 63%-a tovább él a 2008-as könyvben, de az ott csak kb. 58 százalékot tesz ki, mert a könyv tovább nőtt. A hetvenes-nyolcvanas évek könnyűzenéjének jó részét a 2008-as kiadásból purgálták (sajnos, veszett jobb szintű ének is). De jobb került-e helyére a még tovább, 674-tételesre hízott 2008-as könyvben? Most az új anyag egy vonásnyival kevesebb, mint korábban: 42%. Úgy tűnik, egy arány állandó könyvről könyvre: az előzőből megmaradt készlet az új könyv kb. 56–58% százalékát teszi, az új (részben régi-új) anyag tehát 42–44%-ra rúg. De a most megjelent, az előző három kiadás egyikében sem található énekek igen nagy aránya (35%) nem sok jóval kevesget. (A 42 és a 35% közti különbség azt mutatja, hogy 7%-nyi az '56-os és/vagy a '75-ös könyvből visszakerült tétel. Nagyobb részük sorsa az előzőkből kiszámítható.) És csak a hitványságok maradtak-e ki? Távol legyen!

Mi az egyre kevesebb mint 20 évenként újra-újraszerkesztett könyvekben az átfedés, mi a közös anyag? Az 1956-os 553, az 1975-ös 512, az 1991-es 626 és a 2008-os 674 ének összesen kb. 1270 szöveg (a „tune”-ismétlődés miatt a dallamok száma kb. 200-zal kevesebb). Ebből —most csak a szövegeket nézve— 760 csak egy, 164 tétel két, 116 pedig három könyvben jelenik meg, és csak 232 olyan tétel van, amely mellett fél évszázada kitartanak a déli baptisták (és énekszerkesztők). 92 ének nagyrészt a XIX. században kiformalódott angliai anglikán (és methodista), aztán amerikai presbiteriánus, kongregacionalista, egyházasabb készletből származik (s ami ebbe különféle közvetítéssel a német korálanyag legismertebb tételeiből bekerült). 140, vagyis 60% XIX–XX. századi ébredési (revival) énekek közé tartozik. Ezek azok, amelyeket a fentebb idézett *Előszóban* romantikus hangvételűeknek tartottak. (Kétséggkívül Mendelssohn, Brahms és Wagner korában születtek...)

Az amerikai (déli) baptista énekanyag legállandóbb részének tehát e fentebb 230 egynéhány énekszöveget és kb. 220 dallamot tarthatunk, s bár éppen az ébredési énekek közt szép számmal vannak baptista szerzőjük, az egész készletet inkább a használat, mint a szerzőség-eredet értelmében tekinthetjük (déli) baptistának. Kérdés azonban, hogy hogyan felel meg ez a készlet Nagy-Britannia baptista közösségei énekanyagának, akik a baptizmus 400 évvel ezelőtti eredete, de mai szigetországi létszáma révén is fontos tényezői az angol-szász világ vallási életének.

Abban az 1991-es angol baptista énekeskönyvben, amely utánnomásokban azóta újra meg újra megjelenik, s amelyre a magyar szerkesztők hivatkoznak (címeire visszatérek), 550 énekszöveg található (továbbá 103 prózai liturgikus felolvasásra szánt bibliai szöveg és külön 59 prózai zsoltár). Ezekhez 530 egynéhány dallam társul, de 80 egynéhány dallam kétszer, ritkábban háromszor ismétlődik, ugyanakkor elég számos szövegnek alternatív dallama is van (az anglikán énekeskönyvek szokása szerint kikottázva).

Az összehasonlításokat leegyszerűsítve most a legbeszédesebb számokat mutatom be: az angol baptisták által most használt könyv 530-nél valamivel több dallamából csak mintegy 100 közös az amerikai, 2008-as *Baptist Hymnal* dallamaival. (90 tétel esetében a szöveg is megegyezik. Régebbi BH-kiadásokban még további közel 40 dallamazonosságot mutathatunk ki, tehát a közös anyag nemhogy bővülne, hanem az elmúlt évtizedek folyamán erősen szűkült.) Mármost a 100 dallamnak csak körülbelül a fele tartozik ahhoz a 232-es csoporthoz, amelyet az amerikai baptista gyülekezeti ének magjának kell tartanunk. (Számos, sajnos, a nemzetközi keresztyén popzene terméke.) És ebből a meglepően kevés egyezésből is mindössze 12 ének tartozik az ébredési ének stíluskategóriájába.

Ugyanakkor az 530 egynéhány angol énekeskönyvi dallamból közel 190 azonos az egyik reprezentatív, (liturgikus és anglokatolikus) „High” és (liberális) „Broad Church” irányultságú anglikán énekeskönyv, a *The New English Hymnal* (1986)²⁵ dallamaival; a szövegegyezés kisebb mértékű (nem tekintem eltérésnek azt, hogy a baptista énekeskönyv modernizált szövegeket hoz, pl. általában átírja a régies nyelvi alakokat), de így is jelentős: 145 körül van. A másik igen elterjedt, sőt, nagyobb hagyományú anglikán énekeskönyvvel, a *Hymns Ancient & Modern, New Standard*-del²⁶ a szövegegyezés egyenesen 170 körüli.

²⁵ Az *English Hymnal* 1906-os első kiadásának egyik szerkesztője az ismert zeneszerző, Ralph Vaughan Williams. Jóllehet eredetileg leginkább a „High Church”-höz, az anglokatolikus irányzathoz kötődtek, a legerjedtebb énekeskönyv lett, mégpedig nem csak az anglikán egyház különböző irányzataiban, hanem néhol katolikus templomokban is használták. 1933-as revízióját leszámítva egészen 1986-ig szolgált. 656 gyülekezeti éneket (illetve 613-tól, a processzionáléban gyülekezeti éneket és néhány angol nyelvű gregorián tételt vegyesen) tartalmazott, a 735–744 közt vegyes liturgikus tételekkel. Közben egy bizonyos próbaénekeskönyvként 1975-ben megjelent az *English Praise*; a 120 tétel egy része belekerült az 1986-os *New English Hymnal*-ba. A 613-ról 500-ra csökkent számú gyülekezeti ének (hymn) kb. 80%-át a nyolcvanéves könyvből válogatták, a maradék 100 az előbbi *English Praise* jobb tételeiből (régibbi és új dallamok-szövegek) és más forrásokból állt elő. A liturgikus kiegészítő rész (501–540) elsősorban gregorián szekvenciákat, végül két misét (541–542) tartalmaz. Azóta, 2006-ban ehhez a könyvhöz is megjelent egy supplementum, *New English Praise*.

²⁶ A *Hymns Ancient & Modern* első kiadása 1858 és 1861 közt készült. Igen sok közkedvelt éneknél jelzi az 1861-es dátum, hogy egyenesen ezen énekeskönyvből készült. (Ld. a következő fejezetet, ahol majd az „új” dallamokat sorra veszem.) 1868-ban függelékekkel látták el. Második, revideált kiadását (1875) a számos dallamáról ismert William Henry Monk neve fémjelzi. 1889-ben ismét néhány függelékes *hymn* került bele. 1904-es átdolgozása nem talált tetszésre, ezért 1906-ban majd 1916-ban ismét a régi, teljes kiadás jelent meg (ez utóbbi egy újabb függelékes résszel). Sydney Nicholson gondozta, ugyanúgy, mint az 1922-es „standard” kiadást, amely, okulva az 1904-es sikertelenségéből, a régi, teljes kiadáshoz erősen húzott.

Az 1950-es revideált kiadás (G. H. Knight—J. Dykes) a függelékek miatt túlhízott könyvet erősen meghúzta — azért is, hogy részben modern dalok kerüljenek a helyükre. Az 1983-as „New Standard” kiadás, mindössze 333-at tartott meg a régi (*Hymns Ancient & Modern, Revised*) 636 énekéből, ugyanakkor teljesen leközölték a *Hymns for Today* (1969) és *More Hymns for Today* (1980) 100–100 tételét mint 334–433. és 434–533. számúakat. Ám ne gondoljuk, hogy a „for today” könnyűzenét jelent, ezt már e könyv hagyományai sem engednék!

A számszerű egyezésekhez járul az is, hogy a tételek tekintélyes része (mind a dallamok, mind a szövegek tekintetében) anglikánként meghatározható szerzőktől származik.

Bátran kimondhatjuk: az amerikai énekeskönyvek az amerikai protestáns, leginkább az evangelikál kereszténység énekanyagához illeszkednek (leszámítva a '75-ös énekeskönyv „európai mainstream”-kísérletét), ugyanakkor az angol baptisták a nagy-britanniai, éspedig alapvetően az anglikán államegyház meghatározta énekanyaghoz közelítenek erősen. (S legfeljebb annak révén egyéb, pl. metodista eredetű készlethez.) Magyar megközelítésből furcsán az (ökumenikusan és stílusban heterogén) „taizéi” énekekből és az ún. Iona Community²⁷ dalaiból (leginkább a szövegeiből) is válogattak. S még egyszer: sajnos megnyitották a kapukat a keresztény könnyűzene előtt is.

A több irányzatra oszló nagy-britanniai baptisták hivatalos honlapján²⁸ a „Mi teszi a baptistát?” kérdésre a következő önmeghatározással találjuk magunkat szemben:

Hívők egyháza/gyülekezete. A baptisták egyházon/gyülekezeten (church) olyan hívők közösségét értik, akik Jézus Krisztus nevében jönnek össze istentiszteletre (worship), bizonyágtételre (witness) és szolgálatra (service).

Nincs előírt (set) baptista liturgia. Minden helyi egyház/gyülekezet s közösség (community) szabadon határozhatja meg saját rendjét (pattern), bár az ima és a dicsőítés, az Írás hallgatása és az arra való reflektálás, és az Úrvacsorában (Holy Communion) való részesedés mindig a középpontban áll.

Meglepő a kötelező liturgikus rend hiánya mint az önmeghatározás döntő eleme. E szavakat érthetjük úgy, mint egy kötelezően a-liturgikus vagy éppen liturgiaellenes szemlélet kinyilvánítását, mint ahogy vélhetően sokan így is értik, de ebbe a megfogalmazásba —jellegzetes angol toleranciával— a liturgikus-ság, a kötött vagy bizonyos elemeiben kötött liturgia választása is beleférhet. S bele is fér. Nem arra célzok, hogy egy valamelyes időig (az angol baptizmus: 400 éve) fennmaradni képes vallási (és bármilyen) közösségben szükségszerűen rögzül egy bár kevés elemből álló, de annál kötöttebb rend, és hogy a személyesség, a kreativitás elvárása sem tudja felülrni egyéni, mindennapi vagy közösségi, nyilvános megszólalásaink alapvetően formuláris voltát. Arra célzok, hogy a kötött vagy legalább bizonyos elemeiben kötött liturgia iránti igény a baptizmusban szemmel láthatólag több helyen megjelenik, s a szigetország

²⁷ Az 1938-ban Iona szigetén, a hajdani romos apátságot újraépítő skót presbiteriánusok által alapított, ma már ökumenikus közösség szoros értelemben vett tagjai és különféle szintű pártolói Nagy-Britanniában és más országokban élnek. Saját „innovatív” liturgiájuk dalait (a viláskereszténységből, skót népzeneből vettek és újonnan írtakat) kiadjuk sikerrel terjeszti más felekezetekben is. (Az oxfordi metodista Wesley-emléktemplomban figyeltem meg, hogy a vasárnap esti istentiszteletet időközönként a taizéi, máskor meg az ionai közösség szokása szerint tartják.)

²⁸ http://www.baptist.org.uk/baptist_life/what_is_a_baptist/believers_church.html.

anglikán-metodista közegében —e közeg szívó és taszító hatásainak sajátos eredői között— ez az igény ráadásul vonzó példákhoz is tud megvalósulásért fordulni.

Sajátosan ellentétes folyamat zajlik le a szemünk előtt: az idők során hívó tömegeit veszített és dirib-darabokra tördelt amerikai epizkopális egyház rohamos eljelentéktelenedésével (fő egysége, melyről az idő folyamán a többiek leváltak, híres-hírhedtté vált prímásnőjéről és egyik nyíltan meleg püspökéről), illetve az anglikán államegyház visszaszorulásával párhuzamosan (jóllehet ez utóbbit valószínűleg korai lenne „leírni”) liturgikai-egyházzenei „anglikanizálódás” kezdődött el a protestáns főáram egyházaiban (néhány éve írtam²⁹ a presbiteriánus skót egyház liturgiájáról), s úgy látszik, ebből a szempontból az angol baptisták is a fősodorhoz tartoznak. Az angol, de az amerikai metodizmus anglikán gyökereihez is eleve hozzátartoznék a liturgikus szemlélet, és közben presbiteriánus, kongregacionalista és más gyülekezetek is elkezdtek osztani. Amerikában általános az egyedi liturgikus kórusruha (honlapokon hirdetik magukat cégek, akik bámulatos kollekcióval várják a klienseket és referenciaként leírják, hogy mely templomok kórusait öltöztették már föl); sok irányzatnál szokásos, de még baptista lelkészek is akadnak, akik színes palástban állnak a szószékre.³⁰ Stólát, kollárét nemcsak katolikus vagy anglikán pap visel, hanem metodista, presbiteriánus, antitrinitárius pünkösdi lelkész is. Aztán a latin miserend egyes elemei, elsősorban az ordinárium „taizéi” Kyrie-dallammal, vagy az úrvacsorai szertartás bevezetéseként a prefáció (és üdvözlő formulája) leginkább az anglikán formát követve, továbbá az istentiszteleti olvasmányokat éves vagy többéves rendben tartalmazó lektionáriumok, kötött imádságok („kollekták”), „responzórius”-nak nevezett istentiszteleti elemek (énekelve vagy prózában) utat találtak mind az amerikai, mind —és sokkal inkább— az angliai baptizmusba. Több-kevesebb sikerrel bevezették a többszólamú zsoltárrecitációt: az angol kongregacionalisták énekeskönyvébe már 1951-ben egy terjedelmes, 110 tételes liturgikus függelékkel illesztettek kantikumokkal, zsoltárokkal, más bibliai szakaszokkal, könyörgésekkel és imákkal, melyek egyrészt a szokott lelkész-gyülekezet válaszok, másrészt (a zsoltárok és kantikumok) különböző egységek (szóló-tutti, kórus-gyülekezet) váltakozásán alapulnak, de vannak dramatizált megoldások is (808. tétel, a 24. zsoltár: férfi hangok-női hangok-tutti). A Skóciától Új-Zélandig használt presbiteriánus *The Church Hymnary* már 1927-ben közölt egy függelékkel többszólamú doxológiákból (ide véve az eredeti funkciójától elszakadt Sanctust), „régii himnuszokból s kantikumokból” (egyszólamú gregorián és homofón anglikán recitációval), s közölnek (orgonakíséretes egyszólamú vagy négyszólamú) Tízparancsolatot, Miatyánkot, Credókat, és benedikciókat.

²⁹ „Vasárnap az edinburgh-i Szent Egyed presbiteriánus templomban”, *Magyar Egyházzene* IX (2001/2002) 330–332.

³⁰ Bill J. LEONARD: *Baptists in America*. Columbia University Press, New York 2005. 44–45. (Columbia Contemporary American Religion Series)

Anglikanizálódásnak nevezik ezt az inkább csak vallási ízlésirányt, amelynek fölkeltője nemcsak az esztétikai vonzás, hanem a rögtönzéssel szemben az állandóság, a kiszámíthatatlan és sematizálódásba fulladó változatosság helyett a „jó rend”, és a mindennapiság helyett a méltóság keresése, azonban csak egyedi elemek válogatásával, fenntartva az egyéni döntés szabadságát, anélkül, hogy lényegi teológiai átgondolás vagy közbeni reflexió előzné meg vagy kísérné a hajdani, főbb elemeiben és azok összerendeződéseiben is rendszert alkotó elemek átvételét. Szinte egyenlőképpen hoz lázba egy színes stóla vagy egy hímzett karing, egy bizánci orthodox szöveg, egy ókelta hangulatot árasztó szimbólum. A zene felől már régen megerősítést nyert ez a szellem: ugyanazon közösség egyaránt örvend a fenséges orgonaszónak (s kiváló művészt tart el fényesen) vagy a műkedvelő harangzenekar csengésének, aki máskor doboszintetizátoros könnyűzenére csápol vagy unatkozik, énekel korált, ébredési éneket, spirituálét, kijeви orthodox kondákot, velszi, skót, afrikai- és kínainak tartott dallamokat, alkalmanként Händel-oratóriumot. De meg is oszlohatnak ízlés szerint a gyülekezetek: ma honlapokon ezeket az információkat fel is tüntetik. Nehogy az alkalmi látogató megbotránkozzék?

Az anglikanizálódás egyházszerkezeti értelemben is értendő (egyébként pedig, bár kívülről nézve hihetetlen, működik): lényegében megszervezett frakcióként élnek egymás mellett békességben a nagyon eltérő szemléletű közösségek. Különösen olyan városokban, ahol sok templom van, mindenkinek jut hely. Egy fiatal oxfordi anglikatolikus pap (sajnos az általa vezetett vesperáson és tömjénfüstös miséjén alig pár néni vett részt; egyébként rózsafüzér-társulatuk is volt, s bár nagyon becsületesen végzi a szolgálatát így is, látszik rajta, mennyire boldog, ha akár csak véletlenül is beesik egy-egy érdeklődő) sorban elmesélte, hogy melyik templom hova tartozik. Az övék, a St Mary Magdalene, a Broad street sarkán, mely 1556-ban látta szegény Thomas Cranmer canterbury-i érsek máglyáját, egyedül van a város zsúfolt-zajos központjában; a college-ok és a székesegyház a High Church emlékei; több templom tartozik az evangélikál Low Church-höz, de van a karizmatikusoknak is temploma, szól is kifelé az elektromos csinnadratta, sőt van egy sajátos kereszteződés is: tradicionalista, tehát anglikatolikus karizmatikusoké. Mindezeknek saját horizontális hálózata is működik.

Bár nagyon jól hangzik a sarkítás miatt egy híres anglikán lelkész mondása, s bár sokat idézik, egyre kevésbé igaz. Azt mondta volna: úgy képzelem el a paradicsomot, mint egy anglikán liturgiát baptista prédikációval. S a pokol, kérdezték? Baptista liturgia anglikán prédikációval. — Ma egyre több köztes megoldás létezik, kérdés, hogy ezeket hova helyezik el, hiszen a purgatórium egyik fél szerint sem létezik... Az angol baptista énekeskönyvet ezen a háttéren érdemes értelmezni. Elég csak az elülső borító belsejét megnézni: ott áll (jelezve) az anglikán *Alternative Service Book*-ból és a *Book of Common Prayer*-ből két változatban a Miatyánk, a közgyónás, az „általános hálaadás”, a hátsó borítón belül pedig a *Sursum corda* és benedikciók. Könnyen megtalálhatók.

Ezért fontos a könyv címe, amelyre az előbbiekben is utaltam. *Baptist Praise* című angol baptista³¹ énekeskönyv ugyanis, amelyre a magyar énekeskönyv előszavában hivatkoznak, nincs. Nincs. A hivatalos — a baptista „Psalms and Hymns Trust” megbízásából kiadó Oxford University Presshez méltó színvonalon szerkesztett, bibliapapírra nyomott — könyv címe ugyanis: *Baptist Praise and Worship*. „Baptista istencséret és istentisztelet, liturgia”, írhatnánk körül. Az utótag egy ágendáskönyv (ugyanakkor magánáhitatos könyv) kezdeményeire utal, mégpedig nem friss kezdeményként, hiszen előzményeinek a korábbi kiadás (1962) és kifejezetten liturgikus célú könyvek is tekinthetők.

³¹ A könyv a *The Baptist Union of Great Britain* gyülekezeteinek használatára rendeltetett, bár magára erre a névre nem hivatkoznak.

Az angliai baptizmus irányzatainak részletes ismertetéséről lemondok. A legjelentősebb közülük az 1813–32-es előzmények után jelen formájában 1891-ben több irányzattól („General” és „Particular Baptists”) alakult Nagy-Britannia Baptista Uniója (The Baptist Union of Great Britain), ám ez csak Anglia és Wales gyülekezeteit fogja össze. (1865-ben alakult a skótoké: Baptist Union of Scotland.) 2 150 gyülekezetében mintegy 140 000, „hitvalló keresztségben” részesült tagja van. 115 független baptista gyülekezetből áll az Írországi Baptista Gyülekezetek Szövetsége (Association of Baptist Churches in Ireland), az előbbinél jóval lazább, bizonyos közös feladatokra szövetkezett hálózat (8 500 taggal). A skót baptisták jó részének szervezete: The Baptist Union of Scotland (172 gyülekezet, 14 000 tag). A walesi baptistákat tömöríti (sok velszi nyelvű): The Baptist Union of Wales (Undeb Bedyddwyr Cymru). 1995-ben 544 gyülekezetben több mint 25 ezer tagja volt. Közel 150 gyülekezet (több mint 9 500 taggal) kettős tagsággal a Baptist Union of Great Britain-hez is tartozik. Szintén az egyetemes megváltást vallja és az Unióval s más szabadegyházi közösségekkel és az Evangéliumi Aliánsszal is kapcsolatot tart az 1880-ban alapított Old Baptist Union, mely evangélikál baptista gyülekezetek szövetsége (16 közösség Angliában és egy Hollandiában), 700 taggal. Egyházszervezete a kongregacionalista és a presbiteri rendszer keverékét mutatja.

Nehéz áttekinteni a történelem során bekövetkezett sokféle egyesülés és szétválás miatt a különféle további, általában konzervatívabbnak minősített csoportokat. Az angol baptizmus korai történetében jelentős volt a John Smyth-féle (amszterdami, 1609-es), arminianus nézeteket valló ún. „general baptists” mellett a ma sem elhanyagolható számú, a kálvini predestináció-tanhoz ragaszkodó ún. „particular baptists” irányzata. Ezekben belül szigorú (strict) baptistáknak nevezik az úrvacsorához engedés tekintetében teljes zártságot vallókat (csak az azonos hitet és teljesen azonos gyakorlatot vallók vehetnek részt benne). Ma leginkább a jelentősebb számú (260 gyülekezet, 10 000 tag) Grace Baptist Assembly (Kegyelem Baptista Gyülekezet) fogja őket össze; a Fellowship of Northern Particular Baptist Churches együttműködik vele. Elkülönülnek tőle a gyökeresen szigorúbb Gospel Standard Strict Baptists (6 400 tag, 156 gyülekezet a Brit-szigeteken, 3–3 az USA-ban és Ausztráliában).

Ami az énekeskönyvhasználatot illeti, a „strict” baptisták máig William Gadsby (1773–1844), *A Selection of Hymns for Public Worship* című gyűjteményét használják. A legkonzervatívabb Gospel Standard Strict Baptists istentiszteletét nem-liturgikusnak írják le, valójában a lehető legköztöttebb: kezdőének (az előbbi könyvből), szentírási részlet (csak a King James olvasható), hosszú imádság, ének, prédikáció, ének, záróima. Általában nem képzett prédikátorait a gyülekezet rendeli ki, prédikációik szigorú szabályokat követnek, mindenféle humort és nem bibliai utalást el kell kerülniük. Ex tempore prédikációik alapigéit gyakran nem előre választják ki, hanem az istentisztelet előtt „kapják” Istentől. Ahol nincs lelkipásztor, ott látogató igehirdető hiányában a gyülekezet egy férfi tagja olvas fel egy prédikációs gyűjteményből. (Nők, akiknek egyébként istentiszteleten be kell kötniük a fejüket, a gyülekezet imáját sem vezethetik!) Az énekek vezetésére szolgáló orgonán kívül nem használnak hangszert, sok gyülekezet kíséret nélkül énekel. Csak orgonát használhatnak.

Ami ez utóbbiakat illeti: M. E. Aubrey *Minister's Manual* (A lelkész kézikönyve) című munkája 1945-ös revideált, bővített kiadása volt az első valódi ágendáskönyvnek tekinthető szigetországi baptista gyűjtemény. S. F. Winward *Responsive Praises and Prayers for Ministers and Congregations* (Válaszos dicsőítések és imák lelkészek és gyülekezetek részére, 1958) nem hivatalos kiadvány volt, de széleskörűen használták a gyülekezetek. Ő és E. A. Payne munkája a jelentős *Orders and Prayers for Church Worship. A Manual for Ministers* (Istentiszteleti rendek és imák. Lelkeszi kézikönyv, 1960.). Ezt a könyvet ugyanis a Baptista Unió hivatalosnak ismerte el, s az előzővel együtt jelentősen hozzájárult a gyülekezetek tevékeny liturgikus részvételének kialakításához.

Az ágendázás általános elterjedését, a valóságos liturgikus átalakulást jelzi az 1962-es (*The Baptist Hymn Book*) és az 1991-es énekeskönyv (*Baptist Praise and Worship*) is, és a köztük s azóta is megjelent több hasonló, részben hivatalos könyv.³²

Mintegy kétszáz éve folyik Angliában baptista énekeskönyv-kiadás.³³ Az elmúlt század általában 30 évenként átdolgozott könyveinek (*The Baptist Church Hymnal*, 1900, *The Revised Baptist Church Hymnal*, 1933, és az előbbieik) kiadásait a *Psalms and Hymns Trust* gondozta. (Nemes lelkületre vall, hogy a kiadásból származó hasznot a lelkészözvegyek- és árvák javára fordítják.)

Ismét érdekes bemutatni, hogy milyen okok és elvek mozgatják a szerkesztőket egy új könyv előkészítésében. Hivatkoznak az 50-es és 60-as évek liturgiai és egyházzenei mozgásaira: a „merek” istentiszteleti hagyományok kezdődő lazulására az ökumenikus és a karizmatikus mozgalom hatása alatt — ez természetesen a baptistáknál a merek istentiszteleti rend kötött elemekkel való gazdagítását is jelenthette —, az új énekek tömegének írására — ez nem föltétlenül könnyűzenét és könnyűzenei szövegeket jelent, hiszen az 1926-ban született Timothy Dudley-Smith anglikán püspök szövegei igen népszerűek lettek saját egyházán kívül is, sőt ott még inkább — párhuzamosan a korábban igen erősen konzervatív angol egyházi nyelv modernizációjával, amely elsősorban új és új bibliafordításokban és az egyházas nyelvezet énekszövegbeli feladásában megnyilvánult meg. Az 1962-es könyvet még úgy adták ki, hogy ez az egy volt a gyülekezetek kezében, a köztes időben azonban szinte elárasztották az új énekeket tartalmazó kiadványok a gyülekezeteket, s voltak, akik fenntartásokkal fogadták egy újabb normatív könyv gondolatát. Az 1991-es kiadás ezek után valóban egy bizonyos mérceadás igényével lépett föl. (Számos újrajomása azt mutatja, hogy nem is sikertelenül.)

³² Alec GILMORE (szerk.): *Praise God*. Baptist Union, 1980. — *Patterns and Prayers for Christian Worship. A Guidebook for Worship Leaders*. Oxford University Press 1991; az Unió kezdeményezése nyomán. A következő könyvet az anglikán egyház hivatalos kiadója (!) jelentette meg: Christopher J. ELLIS— Myra BLYTH (szerk.): *Gathering for Worship. Patterns and Prayers for the Community of Disciples*. Canterbury Press, Norwich 2005.

³³ *Baptist Praise and Worship*, előszó v.

Fölmérések mutatták, hogy az 1962-es könyv tételeinek kevesebb mint a felét használták rendszeresen. A többit tehát 1991-re ki is hagyták azzal, hogy új, értsd: nagyrészt kortárs szerzeményekkel helyettesítsék. (A két könyv közötti különbségeket most nem elemzem részletesen.) Hogy a „régit”, alapvetően XVIII–XIX. századi és a modern anyag ne ütközzék túlságosan, az előbbi nyelvezetét „megtisztították” az archaikus nyelvi formáktól (csak ritkán maradt meg pl. a „thou” személyesnévmás, amelyet a hagyományos, általánosan ismert verseket leszámítva, „you”-ra írtak át.)

A szerkesztők feladatuknak tekintik a sajátos baptista teológiai hangsúlyok képviselését is, de valójában az arctalan, felekezetileg nem meghatározható, nemzetközi terméskészletből veszik anyagukat. Látszik, mindent megtesznek a különböző igényű csoportok egyben tartására. Ki akarják elégíteni az informális, spontán istentisztelet híveit, ezért számos, különféle stílusrétegbe tartozó „populáris” dal és kórus kapott helyet a gyűjteményben. (Néha nem értem, hogy miért kapnak gitárakkordokat kissé jobb sorsa is érdemes dalok.) A gyermekénekeket (vagyis amelyeket tartalmilag és hangterjedelemben alkalmasnak tartanak e célra) nem különítik el, minden főbb csoporthoz tartozik egy-két gyermekdal. Öt éneket (648–652) velszi-angol kétnyelvű változatban is közölnek.

Vannak a liturgikus szemlélet térnyerését jelző mozzanatok is. Kiemelik, hogy a két énekeskönyv között eltelt időszakban nagyobb figyelmet kapott a keresztény év, s ez befolyásolta az egész könyv elrendezését is. A 712 tételből 187 van többé-kevésbé az egyházi év alá rendelve (továbbiakra keresztthivatkozásokkal utalnak). Feltűnő, hogy Urunk megjelenése (napkeleti bölcsek, csillag, pásztorok) tematikája nem karácsony alatt vagy más helyen található: *vízkeresztre* (igen!), bár Jézus megkeresztelkedése említésének mellőzésével, négy éneket és két bibliai szöveget adnak (az egyik sajátos módon a Nunc dimittis, így, latin címmel), kettőt pedig az indexben ide (is) utalnak.

Az 1962-es énekeskönyv úttörő volt a válaszos olvasmányok énekeskönyvbe való fölvételével, a szerkesztők egyértelműen gazdagodásnak észlelték őket, és annyian ragaszkodnak már hozzájuk, hogy nem kétséges: e halványan liturgikus gyakorlat folytatódik, s ennek a könyvben is tükröződnie kell. Két ponton változtattak: független liturgikus szakasz helyett az anyagot a megfelelő tematikai egységek végére szórták szét, másrészt mivel a zoltárrecitációt (chanting) nem túl széles körben gyakorolják —annál inkább prózában— egy 59 zoltárból álló válogatást adtak 653–711-es számok alatt a héber versnek megfelelő metrikai tördeléssel és a tutti szakaszokat félkövérral kiemelve. Nem adtak úrvacsorai rendet, de a szövegek részben készek egy anglikán-metodista típusú kötött formához. (Ld. a BPW néhány oldalát, 216–218.)

A szerkesztők úgy gondolják, a szempontok keverése segíteni fogja az ízléscsoportokat, hogy „a másokban felismerjék, ami ott a legjobb”. Eddig sem akartam megőrizni a tárgyilagosság látszatát, e ponton azonban kifejezem kétkedésemet a vállalkozás sikerében, s nem is örülnék e „sikernek”.

(Folytatjuk)

THE LORD'S SUPPER

- 2 Lord, may the tongues which 'holy' sang
keep free from all deceiving;
the eyes which saw your love be bright,
your blessed hope perceiving.
- 3 The feet that tread your holy courts,
from light, Lord, never banish;
the bodies by your body fed
with your new life replenish.

Liturgy of Malabar

tr. C. W. HUMPHREYS (1840-1921)
PERCY DEARMER (1867-1936)

454

KYRIE ELEISON

From the liturgy of the Russian Orthodox Church

Ky - ri - e e - lei - son, Ky - ri - e e - lei - son,

Ky - ri - e e - lei - - - son.

The musical score consists of two systems. Each system has a vocal line (treble clef) and a bass line (bass clef). The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The lyrics are written below the vocal line. The first system ends with a comma, and the second system ends with a period. There are some rests and ties in the vocal line of the second system.

Best sung unaccompanied.

**KYRIE eleison,
Kyrie eleison,
Kyrie eleison.**

(Lord have mercy.)

THE LORD'S SUPPER

461

We do not presume
to come to this your table, merciful Lord,
trusting in our own righteousness,
but in your manifold and great mercies.
We are not worthy
so much as to gather up the crumbs under your table.
But you are the same Lord,
whose nature is always to have mercy.
Grant us therefore, gracious Lord,
so to eat the flesh of your dear Son Jesus Christ,
and to drink his blood,
that we may evermore dwell in him,
and he in us. Amen.

462

Our Father God,
there is no place we would rather be,
no one whose presence we more desire,
no love that can compare with yours.
By your Spirit, make this holy ground,
and surround us with everlasting love.
Through Jesus Christ our Lord. Amen.

463

Lift up your hearts!

We lift them to the Lord!

Let us give thanks to the Lord our God.

It is right to give him thanks and praise.

It is not only right, it is our duty and our joy, at all times and in all places,
to give you thanks and praise, holy Father, heavenly King, almighty and
eternal God, through Jesus Christ, your only Son, our Lord.

(Extempore prayer)

Therefore with angels and archangels, and with all the company of heaven,
we proclaim your great and glorious name, for ever praising you and saying:

Holy! Holy! Holy!

**God of power and might,
heaven and earth are full of your glory.**

Hosanna in the highest!

Blessed is he who comes in the name of the Lord!

Hosanna in the highest!

CELEBRATING THE GOSPEL

God our Father, pour out the Holy Spirit
 upon your people, that they may have faith,
 and upon these gifts of bread and wine,
 that they may be for us the body and blood
 of our risen and ascended Lord;
 may we, eating and drinking in faith,
 receive Christ to ourselves again,
 for the strengthening of our faith,
 the assuring of our hope,
 and the deepening of our love.
 Through Jesus Christ our Lord. Amen.

464

Your death, O Lord, we commemorate.
 Your resurrection we confess.
 Your second coming we await.
 Glory be to you, O Christ.

Christ has died!
Christ is risen!
Christ will come again!

465

A PERSONAL PRAYER WHEN RECEIVING COMMUNION

Lord, unite me to yourself in this communion:
as you have given yourself to me,
may I give myself to you.
Use me, as you have used this bread and wine,
to share your life with the world.
For your name's sake. Amen.

466

Almighty God,
we thank you for feeding us
with the body and blood of your Son Jesus Christ.
Through him we offer you
our souls and bodies
to be a living sacrifice.
Send us out in the power of your Spirit,
to live and work to your praise and glory. Amen.